

Nestkasten voor Slechtvalken *Falco peregrinus* in hoogspanningsmasten vooralsnog niet zinvol

Peter van Geneijgen, Werkgroep Slechtvalk Nederland

Het is inmiddels duidelijk geworden dat de Slechtvalk in Nederland tot de regelmatige broedvogels is gaan behoren. Sinds het eerste broedgeval op een elektriciteitscentrale in 1990 is er op die locatie jaarlijks gebroed. In 1996 waren er voor het eerst in de geschiedenis twee broedparen en in 1997 zelfs drie (met 9 uitvliegende jongen). Alle broedsels vonden in 1997 plaats in speciaal voor dat doel aangebrachte nestkasten: twee bij elektriciteitscentrales en één op het terrein van een chemiebedrijf. Als klap op de vuurpijl vestigde zich bovendien nog een vierde paar op een elektriciteitscentrale.

De Nederlandse broedparen zijn onderdeel van een groeiende populatie in Duitsland, met de dichtstbijzijnde zwaartepunten in Keulen en het Ruhrgebied in Nordrhein-Westfalen. In deze deelstaat vond het eerste succesvolle broedsel plaats in 1986. In 1997 werden er 23 paren geregistreerd waarvan er 15 tot broeden kwamen, met als resultaat 24 uitgevlogen jongen (Speer & Wegner 1997). Veruit de meeste broedplaatsen bevinden zich ook hier op hoge industriële bouwwerken.

De Nederlandse broedsuccessen van de laatste jaren, het toenemende aantal overzomende Slechtvalken en de waarnemingen van balts brachten nogal wat vogelaars op het idee om actie te ondernemen. De onvolprezen "Handleiding veldonderzoek Roofvogels" van Rob Bijlsma zette velen op het spoor van de Werkgroep Slechtvalk Nederland (WSN), die daardoor werd overstelpt met vragen over het plaatsen van nestkasten. Hierbij heerste het idee dat Slechtvalken zich sneller aan een gebied zouden binden als er een nestkast aanwezig is. Er zit echter een dikke adder onder het gras, want lang niet iedere Slechtvalk is een potentiële broedvogel.

Potentiële broedvogels

Het overgrote deel van de Slechtvalken in Nederland is afkomstig uit Fennoscandiavië. Het zijn doortrekkers en overwinteraars. Vanaf half maart tot eind april keert het gros terug naar de noordelijke broedgebieden. Een klein aantal blijft tot diep in mei en een enkeling blijft zelfs de hele zomer. Dit zijn in het algemeen jonge vogels die nog niet aan broeden toe zijn. Bij geregelde observatie blijkt zo'n overzomeraar meestal toch gedurende een kortere periode afwezig te zijn. Waarheen ze gaan is niet duidelijk, maar een bliksembezoek aan het noorden ligt voor de hand. Het overzomeren blijft meestal beperkt tot één, soms twee seizoenen. Het is niet erg waarschijnlijk dat een van deze vogels ooit hier blijft om te broeden. Daarvoor zijn we afhankelijk van nakomelingen uit de Midden-Europese populatie.

De herkomst is dus een belangrijk gegeven bij de statusbepaling van een Slechtvalk. Ringaflezing levert de meest gedetailleerde gegevens over de herkomst. Maar lang niet iedere Slechtvalk draagt ringen. De mogelijkheden zijn dan beperkt tot het vaststellen

van het ruistadium. Er is namelijk een verschil in timing van de rui tussen Noord- en Midden-Europese vogels. Midden-Europese vogels ruien hun laatste handpen (de 10de) in de tweede helft van september. De noorderlingen zijn dan pas bij handpen 7 of 8 aangeland. Hun laatste pen valt in november of december.

Balts

Het ligt voor de hand om paarvorming en gedragingen als balts en copulatie toe te schrijven aan een vogel van Midden-Europese herkomst. Maar helaas, dat zou te makkelijk zijn. Ook noordelijke Slechtvalken kunnen hun winterterritorium delen met een vogel van het andere geslacht. Zelfs als hun wegen zich in het voorjaar scheiden, kan er in de nawinter baltsgedrag worden waargenomen en zijn er kort voor de terugreis copulaties mogelijk. Balts geeft dus geen duidelijkheid over de herkomst van de vogels.

Nestplaatsen

Slechtvalken bouwen zelf geen nest. Ze gebruiken ondiepe holtes waarin de eieren bij elkaar blijven liggen, of ze krabben een nestkom uit als de ondergrond dat toelaat. Behalve nestkasten zijn tot nu toe nesten van kraaien gebruikt, maar ook een nis in een kerktoeren, een uitgekrabd kuiltje in een dikke laag uitgedroogde duivenpoep, een richel in een vensterbank en de holte in een horizontale pijp. Hoewel de omstandigheden dikwijls verre van ideaal zijn met grote verliezen in de eifase, blijkt dat Slechtvalken creatief zijn in het vinden van een nestplaats. Plaatsing van een nestkast of aanpassing van de bestaande nestplaats kunnen de gebreken van de moderne architectuur gedeeltematig opheffen met het oog op het behalen van een hoger broedsucces (Frank 1994).

Foto. Adult vrouwetje Slechtvalk op de elektriciteitscentrale van Zwolle, winter 1997/97 (Jan van Dijk). *Adult female Peregrine wintering on a power plant near Zwolle, winter 1997/98.*

Als er in een kraaiennest wordt gebroed, moet ieder jaar een nieuw nest worden gevonden. De constructie van een kraaiennest is niet berekend op meermalig gebruik door Slechtvalken. Hierdoor kan het gebeuren dat een nestplaats op een streng beveiligde locatie noodgedwongen moet worden ingeruild voor een nest in een relatief makkelijk toegankelijke hoogspanningsmast, zoals in 1992 in Limburg gebeurde. Een nestkast op de eerdere broedlocatie kan dan uitkomst bieden. Elders in Europa is het broeden in hoogspanningsmasten beperkt gebleven tot twee gevallen, beide in Engeland (Ratcliffe 1993).

Hoge gebouwen vormden tot nu toe steeds de basis voor de vestiging van nieuwe broedparen. Het is natuurlijk niet uitgesloten dat er bij verdere toename ook gebroed gaat worden in hoogspanningsmasten zonder hoogbouw in de directe omgeving. Voorlopig lijkt de kans daarop zeer gering, ook gezien de ervaringen in de rest van Europa en in de Verenigde Staten. In het laatste geval leverde een enquête onder 88 (van de 141) elektriciteitsmaatschappijen het broeden van elf soorten roofvogels en uilen op hoogspanningsmasten op, daaronder echter geen enkele Slechtvalk (Blue 1996). Het broeden van kraaien in hoogspanningsmasten is op de meeste plaatsen een algemeen verschijnsel geworden. Toch staat de aanwezigheid van voldoende nestgelegenheid in de vorm van kraaiennesten kennelijk los van vestiging van Slechtvalken in masten. Hoewel een nestkast in een dergelijke situatie ongetwijfeld tot een groter broedsucces zou kunnen leiden, kleven er ook nadelen aan. Een nestkast in een hoogspanningsmast is van grote afstand zichtbaar en kan ongewenste belangstelling trekken. In makkelijk toegankelijke gebieden is er dan een grotere kans op verstoring of erger. Het is dus zeker het overwegen waard om onder dit soort omstandigheden af te zien van het plaatsen van een nestkast. Als de valken afhankelijk blijven van kraaiennesten moeten ze ieder jaar op een andere plaats broeden waardoor de kans op verstoring afneemt. Een ander aspect is het gevaar voor elektrocutie bij beklimming van een hoogspanningsmast. Lees hierover in deze Takkeling bij *Oproepen en mededelingen*. Nestkasten vergen bovendien een regelmatige schoonmaakbeurt of verversing van de bodembedekking waardoor het onvermijdelijk is er af en toe naartoe te klimmen.

Het plaatsen van een nestkast is geen kleinigheid. Bedenk maar eens een manier om een kast zo groot als een hondenhok met 10 cm fijn grind als inhoud naar 75 of 100 m hoogte te brengen en zodanig te bevestigen dat ook de zwaarste stormen geen spaan kunnen loswrikken. Dat vergt nogal wat technisch inzicht, overleg en organisatie. Daarnaast lopen de kosten voor het bouwen en plaatsen al snel op naar f2000.-, of zelfs een veelvoud daarvan. Er moet dus een grote kans zijn dat zo'n kast binnen enkele jaren in gebruik wordt genomen. Als succes uitblijft, is het snel gedaan met de medewerking van eigenaren en beheerders.

Concluderend

De kans dat Slechtvalken tot broeden overgaan is alleen aanwezig bij vogels van Midden-Europese herkomst. Ze blijken ook zonder nestkast redelijk creatief te zijn in het vinden van plekken die als nestplaats kunnen dienen. De omstandigheden zijn in het algemeen echter niet optimaal, waardoor er in de eifase grote verliezen kunnen optreden. Een nestkast kan het broedsucces aanzienlijk verhogen. Bovendien kan een kast op een streng beveiligd, hoog bouwwerk worden aangebracht, waardoor er minder kans is op verstoring. In hoogspanningsmasten in open gebieden is een nestkast af te raden in verband met mogelijke ongewenste belangstelling. Er zijn meestal voldoende mogelijkheden in oude kraaiennesten.

Werkgroep Slechtvalk Nederland

De WSN probeert de ontwikkelingen van de Slechtvalk in Nederland op de voet te volgen. In het begin was alle aandacht gericht op de broedvogels, maar de hier overwinterende Slechtvalken zijn niet minder interessant. Bovendien maken beide groepen vogels plaatselijk aanspraak op dezelfde gebieden. Het is mogelijk dat de uitbreiding van het aantal broedparen daardoor trager verloopt. Aan de andere kant betekent een toenemend aantal standvogels ruimteverlies voor overwinteraars. Om een goed beeld te krijgen van de ontwikkelingen willen we zoveel mogelijk gegevens over status en presentie verzamelen van individuele vogels. Dit is minder moeilijk dan het lijkt. Slechtvalken zijn door hun jachttechniek afhankelijk van open, overzichtelijke gebieden waarin ze jaarlijks vaste zitposten gebruiken. In vergelijking met andere roofvogelsoorten zijn ze zodoende makkelijk op te sporen en te observeren. Het zal duidelijk zijn dat we mensen zoeken die verblijfplaatsen van Slechtvalken weten en die bereid zijn om met enige regelmaat waarnemingen te doen. Heb je belangstelling, schroom dan niet en neem contact op.

Summary: Nest boxes for Peregrines *Falco peregrinus* not to be erected in power line support structures

Since 1990, when the first Peregrine started breeding on a power plant in The Netherlands, the population has increased to three successful breeding pairs (raising 9 fledglings) in 1997. Many pairs used nestboxes specifically designed for Peregrines and placed at great heights on industrial buildings. It is advised not to supply nestboxes in power line support structures, because such sites are not safe for both falcons and men. Either falcons should utilise the available crow's nests or nestboxes should be provided at large industrial buildings. Numbers of wintering Peregrines in The Netherlands have increased during the 1980s and 1990s. Records of display and copulations in spring do not necessarily indicate potential breeding birds, as many Scandinavian Peregrines do so before returning to their breeding grounds. Origins of wintering Peregrines, and therefore their chance of staying and breeding, can be checked by reading colour rings or checking for primary moult; the latter is completed in mid-September by Central European birds, and in November/December by Fennoscandian birds. Only Central European birds, especially those from the increasing population in Nordrhein-Westfalen, can be expected to settle as a breeding bird in The Netherlands.

Literatuur

- Bijlsma R.G. 1997. Handleiding veldonderzoek Roofvogels. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Blue R. 1996. Documentation of raptor nests on electric utility facilities through a mail survey. *In*: Bird D.M., Varland D.E. & Negro J.J. (eds.), Raptors in human landscapes: Adaptations to built and cultivated environments, pp. 86-95. Academic Press, London.
- Frank S. 1994. City peregrines. A ten-year saga of New York city falcons. Hancock House, Surrey.
- Ratcliffe D. 1993. The Peregrine Falcon. 2nd edition. Poyser, London.
- Speer G. & Wegner P. 1997. Brutverlauf in den beflogenen Revieren (1997). Jahresbericht der Arbeitsgemeinschaft Wanderfalkenschutz Nordrhein-Westfalen 1997.

Adres: Zijpendaalseweg 50, 6814 CL Arnhem (026-4421626).